

Література:

1. Андрієнко В.І. Питання організації суспільно корисної, продуктивної праці в школах-інтернатах для сліпих та слабозорих дітей: Метод. реком. – К., 1990. – 37 с.

2. Моргулис І.С. Організація корекційно-воспитального процесу в школі сліпих. – К., 1991. – Ч. 2. – 96 с.

УДК: 159.422.76.376.33

Рецензент
Литовченко С.В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

УРОКИ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ШКІЛ ДЛЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

В.В. Литвинова

Основною метою початкового літературного навчання є літературний розвиток молодших школярів, направлений на формування кваліфікованого читача, на розвиток його літературної творчості, здатності адекватно виразити себе в слові. Реалізація цієї мети вимагає рішення цілого ряду задач, а саме – розширення словникового запасу учнів і розвитку їхнього мовлення.

Ключові слова: мова, мовлення, словарна робота, словарна робота з літературним текстом, поповнення словника, закріплення мовних навичок.

Основная цель начального литературного обучения – литературное развитие младших школьников, направленное на формирование квалифицированного читателя, на развитие его литературного творчества, способности адекватно выразить себя в слове. Реализация этой цели требует решения целого ряда задач, а именно – расширение словарного запаса учащихся и развития их речи.

Ключевые слова: речь, язык, словарная работа, словарная работа с литературным текстом, расширение словаря, закрепление речевых навыков.

Primary purpose of the elementary literary training – literary development of junior schoolboys, directed on forming of skilled reader, on development of his literary creation, ability is adequate to express itself in a word. Realization of this purpose requires the decision of a number of tasks, namely – rozshirennya of dictionary supply of student and development of their speech.

Keywords: speech, language, dictionary work, dictionary work with literary text, expansion of dictionary, fixing of vocal skills.

В молодших класах читання, як предмет початкової освіти, виконує пропедевтичну функцію по відношенню до основ наук, які включені в навчальний план середніх класів (література, історія, біологія, географія).

Тому вивчення цього предмета передбачає не тільки технічні навички читання, а перш за все оволодіння усвідомленим читанням, накопичення найпростіших відомостей про природу і суспільство, певних уявлень пов'язаних з літературою й мистецтвом.

Читання відіграє також важливу роль у виховному процесі навчання. Саме під час читання у учнів формуються норми моралі, вони знайомляться з героїчним минулим свого народу, вчать любові до своєї Батьківщини, поваги до батьків, вчителів і людей старшого віку та тощо. Але все це неможливо без розвитку мовлення на уроках читання та проведення словарної роботи з учнями з порушеннями слуху.

Виходячи з цієї ролі, яку повинні відіграти уроки читання в корекції, формуванні мовлення й словесно-логічному мисленні учнів, у набутті ними здібностей здобувати знання про навколишній світ з книжок, усвідомленні інформації, працюючи з текстом, розвитком можливостей самостійного оцінювання прочитаного, виходячи з свого життєвого досвіду, новими програмами та підручниками передбачено реалізацію вимог по цьому предмету як на уроках, так і в процесі позакласного колективного й індивідуального читання. Передбачено також включення позакласного читання в загальну систему мовленнєвого й розумового розвитку учнів на основі тісних зв'язків цих занять з розвитком слухового сприймання та формуванням мови, з формуванням мовленнєвого спілкування, збагаченням і корекцією словника.

За допомогою методів, прийомів і засобів навчання вирішуються конкретні завдання педагогічної роботи, реалізується її зміст. Вибір і використання засобів навчання пов'язані з організаційними формами уроку, успішність їх застосування залежить від того, як сплановано матеріал, визначена послідовність його засвоєння. Термін «методика» у зв'язку з цим застосовують, як сукупність методів, прийомів та засобів навчання.

Головна вимога до системи методів і прийомів вивчення мови в школі для дітей з порушеннями слуху виявляється в тому, щоб вона практично забезпечувала формування мовлення як засобу спілкування і мислення а також дозволила б вирішити задачі вивчення рідної мови на уроках читання як одної із основ наук.

Але не дивлячись на значну розробленість цього питання, практика навчання читання, словарної роботи на уроках читання дозволяє сказати, що учні зі зниженим слухом в початкових класах зазнають великих труднощів як в осмисленні прочитаного, так і в побудові зв'язного мовлення, добору лексики). Тому проблема словарної роботи на уроках читання з учнями зі зниженим слухом залишається актуальною.

Мова дитини з порушеннями слуху має багато відхилень від мови чуючої дитини – це і порушення вимови, своєрідний розвиток словесного запасу, порушення граматичної будови мови, обмежене розуміння мови оточуючих і ускладнене сприймання розуміння тексту. Усі ці особливості

приводять до своєрідного засвоєння навчального матеріалу школярами з порушеннями слуху з усіх предметів, не виключаючи читання.

Словарна робота на уроках читання – це велика система різноманітних завдань, спрямованих на усвідомлене сприймання лексики літературного твору, на практичне оволодіння лексичними, стилістичними, виразними засобами мови.

У методичці навчання читанню дітей з порушеннями слуху сурдопедагоги умовно виділяють три розділи: пояснення нових слів і словосполучень, закріплення словника, включення його в мовну практику, лексичні, лексико-стилістичні вправи. У практиці всі частини словарної роботи взаємопов'язані й застосовуються на уроках у тісній залежності одна від одної. Вони включають в себе широку систему різноманітних завдань, які направлено на розуміння й осмислення лексики літературного твору, на практичне оволодіння лексичними й стилістичними засобами мови.

Сурдопедагоги виділили умовно в цій системі такі розділи: пояснення нових слів і словосполучень, закріплення словника та включення його в мовну практику, лексичні та лексико-стилістичні вправи.

У практиці навчання всі ці розділи тісно взаємопов'язані й застосовуються під час уроків в тісній залежності один від одного, але ми розглянемо їх кожний окремо.

Пояснення нових слів і словосполучень. Безумовно, що пояснення лексичних одиниць (нових слів) сприяє як найкращому розумінню текстів і розвитку мови дітей з порушеннями слуху. Але помилкова думка вчителів, які рахують, що чим більше слів буде пояснено під час словарної роботи над вивченням тексту, тим краще учні зрозуміють зміст самого тексту. Тому дуже часто вчителі необґрунтовано багато відводять часу на тлумачення слів з тексту, думаючи, що тим самим знімуть всі труднощі в його розумінні учнями при читанні. Багато з тих слів, що тлумачить вчитель при читанні того чи іншого тексту будуть рідко зустрічатися в мовній практиці учнів, а отже будуть з часом забуті. Більшість учнів зі зниженим слухом здатні зрозуміти художні тексти навіть без попередньої словарної роботи з вчителем. Тому варто пояснювати не всю нову лексику, а тільки ту її частину, яка викличе труднощі у розумінні дітей.

До таких слів можуть відноситися слова, які малюють місце події та навколишню обстановку, характеризують епоху в якій відбуваються події, малюють поетичні картини природи, характеризують моральні якості героїв, відносяться до професійних назв.

Потребують тлумачення і можуть бути важкими для розуміння учнів зі зниженим слухом також слова з переносним значенням, стійкі фразеологічні співвідношення.

Приблизно такий об'єм слів повинен бути розтлумачено учням під час вивчення літературних творів. Вибір засобу тлумачення того чи іншого слова випливає від вікових особливостей учнів, рівня їхньої мовної та загальної підготовки, а також від творчості самого вчителя.

Засоби тлумачення слів. I засіб, до якого найчастіше вдаються під час уроку при поясненні слів, – застосування наочності (це можуть бути різні предмети, муляжі, картини, фотографії, репродукції, ілюстрації).

II засіб – тлумачення (це пояснення одного слова чи словосполучення іншим).

III засіб – драматизація дії (це може бути показ дії за конструктивною картиною чи макетом).

IV засіб – логічне визначення поняття.

V засіб – пояснення слова за допомогою видового або родового поняття.

VI засіб – навчання розумінню слова у контексті. Даний засіб вчить учнів розумінню головної думки фрази, тексту або частини розділу.

VII засіб – використання виразного читання (застосовується для уточнення значення слова).

VIII засіб – морфологічний аналіз (вимагає від учнів граматичних знань та розвиває розумову активність).

Великий запас нових слів та їх пояснення діти отримують під час екскурсій. Саме тоді вони одержують наочне тлумачення нових слів, стикаються з різними ситуативними діями. Під час екскурсій дітям легко зрозуміти переносне значення деяких слів.

Пояснення нових слів під час уроку повинно органічно входити у зміст всіх етапів уроку: первинне цілісне сприймання прочитаного, первинний аналіз та узагальнення прочитаного.

Під час першого етапу вчитель має підготувати учнів до читання тексту певної тематики. З цією метою вчитель, як правило, проводить бесіду з учнями в ході якої активізується мовний запас учнів, з'ясовуються їхні знання з даної теми, відбуваються нові знайомства з новими поняттями й виразами.

Підготовка учнів до читання може проходити не лише через бесіду з опорою на раніше вивчений матеріал, а і на базі ілюстративного матеріалу (картинка чи серія картинок). Роздивляючись ілюстративний матеріал вчитель пояснює частину слів до даної тематики, яка необхідна буде для розуміння літературного тексту.

Таким чином, вчитель має змогу різноманітними методами, пояснюючи незнайомі слова та вирази, готувати дітей до читання нових текстів.

Під час узагальнення прочитаного вчителю необхідно пояснювати саме ті сова, за допомогою яких учні зможуть оцінити поведінку персонажів, висловити своє ставлення до прочитаного, зробити висновки за темою та ідеєю твору.

Закріплення словника. Для закріплення слова необхідно, щоб учні зрозуміли його значення та навчилися вільно використовувати в усному та писемному мовленні. Збагачення та розширення лексичного запасу школярів можна досягти лише завдяки організації спеціального закріплення мінімуму

активного словника в мовній практиці учнів з порушеннями слуху. В цей мінімум включено слова й вирази, без яких не можна розкрити головний зміст прочитаного тексту, тобто слова, які найчастіше зустрічаються в побутовій мові.

Засоби закріплення слів різні. Найтрадиційнішим засобом є ведення словника за матеріалами прочитаних оповідань. Рекомендується два види словників: за твором і тематичний. В практиці шкіл найбільше застосування знаходять словники за твором, в які виписуються слова, що необхідно пояснити у певному контексті. Такий словник складається із слів і виразів, які зустрічаються в одному творі і вимагають осмислення і запам'ятовування. Слова, що записані в словнику з орфоепічними знаками й наголосом, краще запам'ятовуються після їх усного промовляння. Заносячи в словники слова і вирази, учні не тільки запам'ятовують їх, але і включають в свою мову.

Тематичний словник частіше складається за кількома творами, об'єднаними однією темою, чи за окремими розділами книги для читання (про пори року, про труд людей, або відношення до природи та ін.).

У 3-4 класах і далі доцільно ускладнити подібний словник, включивши до нього образні висловлювання.

Запис словника за оповіданням значно полегшує аналіз тексту і допомагає учням при переказі змісту. Ведення словників – це один з прийомів закріплення слів.

Робота над словом на уроках читання не самоціль, а засіб, який забезпечує учням розуміння прочитаного тексту, збагачує їхню мовленнєву культуру. Тому словник літературних творів засвоюється ними практично, тобто основний шлях закріплення слів, пояснених в ході читання, – це включення їх в мовленнєву практику школярів. Мовленнєва практика учнів на уроках читання різноманітна: від відповідей на питання вчителя за текстом до розгорнутих зв'язних висловлювань. У відповідності з характером висловлювань завдання для учнів, російський вчений – сурдопедагог М.І. Нікітіна пропонує поділити на три групи.

1. Завдання відтворюваного, репродуктивного характеру: знаходження в тексті нових слів, вибіркове читання за запропонованою вчителем темою, відповіді учнів на питання учителя з опорою на текст, знаходження в тексті фраз, які характеризують дію, об'єкт, персонаж.

2. Завдання полупродуктивного характеру, такі які включають елемент самостійного опрацювання прочитаного тексту. До таких завдань належать перекази учнів, складання усних характеристик, описів. Ці завдання потребують аналітичного читання, вміння вибрати необхідні факти, об'єднати їх і переказати своїми словами.

3. Завдання творчого характеру. До них відносяться усні відгуки школярів про самостійно прочитану книгу, висловлювання про героя, що сподобався, опис епізодів з життя школярів, тематично зв'язаних з прочитаним текстом, творчі перекази учнів.

Ці питання і завдання націлюють учнів на вільні висловлювання про своє ставлення до прочитаного твору, про свої почуття і роздуми.

Таким чином, уроки читання мають всі можливості для створення умов, які сприяють збагаченню мовленнєвої практики учнів зі зниженим слухом. Завдання педагога – створити ці умови і стимулювати висловлювання учнів.

Принципи словарної роботи на уроках читання та на уроках з інших предметів сформульовані і розкриті в роботах Л.С. Лебедевої, М.І. Нікітіної, Н.Ф. Засенко, Е.І Пушина, Л.В Боршевської та ін. Вони однакові для різних типів шкіл для дітей з порушеннями слуху (глухих і зі зниженим слухом).

Основні дидактичні принципи.

Принцип свідомості і активності. Реалізація цього принципу досягається правильним вибором слів, які необхідно пояснювати, вибором засобу пояснення і включенням слів в мовленнєву практику дітей з порушенням слуху.

Шлях учня до оволодіння словом лежить через усвідомлення їм органічного зв'язку слова з текстом. Це означає, що при поясненні нового поняття не можна виривати його з тексту і розглядати ізольовано від усього змісту. Усвідомлене оволодіння словником досягається вибором прийому пояснення слова. У ході словарної роботи використовують різноманітні прийоми, які активізують пам'ять і розумову діяльність учнів.

Шлях активного оволодіння словом – це включення його у мовленнєву практику дітей. Тільки ті слова, котрі активно використовуються учнями при відповідях усних висловлюваннях і переказах, будуть засвоєні міцно і усвідомлено.

Принцип свідомості і активності – ведучий принцип словарної роботи, від його реалізації багато в чому залежить вся робота по усвідомленню літературного твору.

Принцип послідовності і систематичності. Реалізація цього принципу дозволяє в процесі навчання збільшувати об'єм словника учнів з порушеннями слуху, поступово ускладнюючи його склад.

На уроках читання в молодших класах спочатку переважає побутова лексика і слова з конкретним значенням (назви одягу, овочів, тварин, транспорту і та ін.). Потім включаються слова оцінюючого характеру погано, добре, чесно, важливо і т. д. Поступово дається і з кожним роком збільшується об'єм історичних і морально-етичних понять. В кожній групі понять також зберігається послідовність.

Принцип послідовності і систематичності сприяє усвідомленню системи у всій словарній роботі з урахуванням вікових особливостей школярів і їхнього мовленнєвого розвитку.

Принцип доступності. Важливий в словарній роботі. Перш за все він реалізується у правильному виборі текстів для читання. Мова літературних творів, що вивчають учні з порушеннями слуху, має бути доступною. Це ш

означає, що для читання необхідно брати полегшені тексти, де немає ніяких мовних труднощів.

Літературний матеріал потрібно підбирати з урахуванням інтересів учнів, рівня їхнього мовленнєвого розвитку, вікових і психічних особливостей, а також жанрового і тематичного різноманіття творів.

Доступність словарної роботи проявляється як у виборі методів і прийомів при поясненні слів, так і у виборі вправ для вивчення лексики і виразних засобів мови. Невипадково в молодших класах частіше використовують прийоми наочного пояснення значення слова, а в середніх класах до слова підбираються синоніми, антоніми виконується морфологічний аналіз слова.

Принцип індивідуального підходу. Як вже зазначалося раніше – школярі з порушеннями слуху різні між собою не тільки за станом слухової функції, за мовним і загальним розвитком, різні вони і за своїми характеристиками, емоційно-вольовою сферою, інтересами, відношеннями до навчальної діяльності. Мовний розвиток дітей з порушеннями слуху залежить від цілого ряду причин: від ступеня зниження слуху, від групи глухоти, часу втрати слуху, педагогічних умов, у яких знаходиться дитина, і від їхніх індивідуальних здібностей. У залежності з цими причинами у дітей з приблизно однаковим станом слуху, можливо побачити різний мовний розвиток, тобто різний об'єм словника (відповідний чи не відповідний віку), більші чи менші аграматизми мови, різну ступень володіння вимовою.

Особливості мовного розвитку дитини необхідно враховувати в ході словарної роботи. Для поповнення словника й закріплення мовних навичок учням з низьким рівнем розвитку мови потрібно давати додаткові завдання за текстом, що вивчається. Завдання для таких школярів спочатку повинні бути спрощеними, але з часом ступінь їх складності слід поступово збільшувати.

З більш сильними у мовленнєвому розвитку дітьми можливо проводити роботу із збагачення їхнього словника новими поняттями з уточнення слів.

Ступень складності завдань і рівень самостійності при виконанні робіт залежить як від індивідуальних особливостей школярів, так і від рівня розвитку їхньої мови.

Робота вчителів практиків виявила, що сьогодні учні з порушенням слуху люблять вчитися у тих педагогів, які знають їхні інтереси, творчо відносяться до роботи. Такі вчителі застосовують на своїх уроках різноманітні прийоми, допомагають учням глибоко проникнути та розібратися у творах, які вивчаються, викликають співчуття до героїв, отують учнів до самостійного зв'язного висловлювання за прочитаним твором. Робота, яку розпочав вчитель на уроці може бути продовжена в позурочний час, чи на заняттях з розвитку слухового сприймання та формування мови.

Література:

1. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие. М.: Просвещение, 1966.
2. Зикеев А.Г. Развитие речи слабослышащих школьников. М.: Просвещение, 1976.
3. Зыков С.А. Книга для учителя школы слабослышащих: обучение русскому языку, чтению, произношению /под ред. К. Г. Коровина. М.: Просвещение, 1995.
4. Никитина М.И. Уроки чтения в школе слабослышащих. М.: Аркти, 1991.
5. Рау Ф.Ф. Формирование устной речи у глухих школьников. М.: Просвещение, 1981.

УДК: 376.36.(091)

Рецензент
Таранченко О.М.,
кандидат педагогических наук,
старший научковый співробітник

**АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ
МІЖНАРОДНИМ ВИМОГАМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ У
ЗДОБУТТІ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

С.В. Литовченко

У статті представлено результати аналізу нормативної бази України у сфері освіти щодо забезпечення рівних прав для дітей з особливими потребами, відповідності нормативних документів вимогам міжнародних договорів (Конвенцій), ратифікованих Україною

Ключові слова: *освіта, законодавство, діти з особливими потребами*

В статье представлено результаты анализа нормативной базы Украины в сфере образования относительно обеспечения равных прав для детей с особыми потребностями, соответствия нормативных документов требованиям международных договоров (Конвенций), ратифицированных Украиной.

Ключевые слова: *образование, законодательство, дети с особыми потребностями*

The author represents results of the analysis of standard base of Ukraine in an education sphere concerning maintenance of the equal rights for children with special needs, conformity in standard documents to requirements of the international contracts (Conventions) ratified by Ukraine

Key words: *education, the legislation, children with special needs.*